

Ի պէս

Unlko Օրիգինալ

Անվերջ սկիզբներ

4

3

ՇԱՂՓԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ
Յակոբ Կիւլլիւճեան

5

ՍՈՒՐՃԻ ԳԱՒԱԹՍ ԵՒ ԵՍ
Անահիտ Սարգիսեան

12

ԱՆՎԵՐՋ ՍԿԻԶԲՆԵՐ
Լենա Թազուրեան
Գրիգոր Պլլտեան
Մարուշ Երամեան
Գուրգէն Արզումանեան
Գէւորգ Մանոյեան

18

ԲԱՌԱՐԱՆ
Միրնա Տուզճեան

20

ՇԱԽՄԱՏ
Լիլիթ Քեչիշեան

21

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻՆ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ
Լենա Թազուրեան

31

ՁԱՅՆԴ ՆՍՏԱԾ Է ԱԶՔԵՐՈՒՍ ՄԷՁ...
Արա Գազանճեան

32

ԱՐԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
Արման Յարութիւնեան

Խմբագրեց՝ Էլիզաբեթ Գրիգորեան
E teb ■ 2354 Pennerton Dr. ■ Glendale, ■ CA 91206
eteb@earthlink.net ■ www.eteb.com
© 2007 E teb

~ ՇԱՂՓԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ~

Այդպէս ալ հարցո՞ւմ կ'ըլլայ:

Ի՞նչ տեսակ սուրճ եղեր: Ինչպէ՞ս պիտի ըլլայ: Գոյն մաքիւր հիւսիս-արեւմտեան շրջանի ծովեզերքի մօտիկ (թէեւ ոչ շատ մօտ) հունձք եղող սուրճ, լաւ խարկուած՝ բայց ոչ չափազանց, սանկ սրճագոյնի եւ սեւի միջեւ երեքացող, փափուկ գոյն մը. թէեւ սուրճին սրըճագոյն ըլլալուն մասին խօսիլը քիչ մը «գերիրապաշտ» թուի: Ուրեմն, ո՞ւր էր խնդիրը, Փամուքի գիրքերո՞ւն մասին, որոնք կարծես թէ տեղ-տեղ Կարսիա Մարքէսը կը յիշեցնեն, ոչ անշուշտ գոյն մաքիւր սուրճի գոյնին պատճառով, ոչ ալ անոր ազդութեան. իբր թէ հիմա, տեսա՞ր, սուրճն ալ «ազգային ոգի» պէտք է ունենայ, եթէ ոչ սուրճ չի կրնար ըլլալ, ոչ ալ կաթողիկոսէն շքանշան ստանալ:

Փամուքն ալ, ուր որ է, ազգային հերոս պիտի դառնայ. շքանշանները պատրաստ են, ժողովուրդը պիտի տարածէ՝ իր ծափահարութիւնները գետինները եւ պիտի սողոսկի բարի մարի քանի մը խօսքի հետքերը լըզ-լըռտելու, իր չես գիտեր ո՞ր խիղճին ո՞ր անկիւնէն ասղնտուած հերոսի հերոսութեան պաշտօնական կնիք ստանալուն բարեբաստիկ առիթով: Շարքի կանգնած են կարծես, քաջաբար, իրենց խղճամիտ յիշողութիւնը դիմացը տարտղնուած մարդոց հեշտանքին եւ ակնամոլութեան պարզած, այլապէս անշուշտ հեշտայարոց վիպագրուհիներ, որոնց մսեղ շրթուներն ու տուփոտ թու-

չերը աֆիշներէն ասոր անոր չխոստովանուած կտղանքին կը սպասեն: Սպասել կայ դեռ հոգեզննութեան եւս, տիւանին վրայ ուր Հարվըրտի կամ Փարիզի մէկ հոգեբանը պիտի խարխափի երկու, երեք, չորս սերունդ անդիէն դեռ ինչի՞ հետամուտ այս ցրօնքին գաղտնածածուկ ցանկութիւններուն, գոհի չլուծուած ու անլուծելի բարդոյթներուն եւ յանցանքներուն բաւիղներէն:

Սուրճ, դայֆէ: Պէտք է մոռնալ խառնախօսութիւնը, մեկուսապաշտութիւնը: Պատրանապաշտութիւնը մէկդի պէտք է դնել ըստ Նոր Սերունդ հեռուստաժամի լրջալուրջ կարգ մը հիւրերու յայտարկութեան, ու երթալ չքնադ լեզուին որ կը բարբառին երկրի մը մէջ դրախտավայր: Ուզածդ կոֆէ ըլլար, սանկ տապանաքարի հաստատամտութեամբ ու կայէնաբար աճապարոտ:

Յակոբ Կիլլիւճեան

~ ՍՈՒՐՃԻ ԳԱՒԱԹՍ ԵՒ ԵՍ ~

Ժամանակին
հլու հնազանդ
աղջիկ մըն էի
բոլորին խօսքը
անշուշտ
կամ ստիպուած
մտիկ կ'ընէի...

Երբ եկեղեցին
առջեւը խորանին
տէր պապան գլխուս
նարօտը կապեց,
երկար մօրուքը շարժելով
յայտարարեց՝
թէ այլեւս երկուք չէք
այլ մէկ...

Կարծեմ խելացի էի
սակայն Աստուած՝ վկայ
չհասկցա՛յ
թէ երկու հոգի
ինչպէ՞ս մէկ ըլլային պիտի...

Լա՛ւ ըսի
վնաս չունի՛
տէր պապա է
եթէ երկա՛ր մօրուք ունի
ուրեմն վստահաբար
խմաստուծիւն ալ ունի...

Ուստի
երկար մօրուքով

տէր պապային խմաստուն խօսքը
անշուշտ
կամ ստիպուած
մտիկ ըրի.
չէ՞ որ հլու հնազանդ
աղջիկ մըն էի,
(ասի երկրորդ անգամն է կ'ըսեմ ես ձեզի)
սակայն
երբ այդ միւսը
որուն հետ մէկ էի
երկա՛ր նստած մնաց
հեռատեսիլի ֆութպոլի խաղին դիմաց,
հասկցայ թէ
ֆութպոլ դիտողը
մէ՛կն է
խակ ես
երկո՛ւն եմ
որ գլուխը քերելով կը հարցնէ
թէ քանի՞ հոգիով
սա մէկ գնդակին ետեւէն
խենթի նման կը վագեն...

Երբ եկեղեցիէն
բոլորը ետեւէս դուրս ելան,
հետս ձեռնուեցան
ժպիտով մը լայն
համբուրուեցան
եւ ըսին միաբերան
բախտաւոր ըլլաք
մէկ բարձի վրայ ծերանաք...

Կը կարծէի՛
թէ խելացի էի
սակայն խելքիս
ընա՛ւ չպառկեցաւ

Թէ ինչպէ՞ս կարելի է
երկու գլուխ
մէկ բարձի վրայ
հանգիստ պառկիլ
քնանալ ու արթննալ
եւ տակաւին ծերանալ...

Քանի որ
հլու հնազանդ
աղջիկ մըն էի
(այս ալ երրորդ անգամն է կ'ըսեմ ես ձեզի)
հետեւաբար
բոլորին ըսածը
անշուշտ
կամ ստիպուած
մտիկ ըրի,
սակայն երբ միւս գլուխը
խըռ խըռ խռկալ սկսաւ
ըսի չէ՛
ուրիշ բարձ մըն ալ կ'ուզեմ
որ գիշերները
ականջներս փակեմ...

Երբ հարսի հագուստը հանեցի
բոլորը գննեցին վերէ՛ն վար
չափեցին չափչփեցին վարէ՛ն վեր
եւ ըսին չէ՛
այլեւս այսինչին կնի՛ կն ես
ասանկ անանկ հագուելի
վայելուչ չէ՛
ամօ՛թ է
եւ փոխան ծաղկեպսակի
դեփ դեղին
սեւ կէտերով
հագուստ մը նուիրեցին ինծի...

Բոլորին ըսածը
ինչպէս միշտ
անշուշտ
կամ ստիպուած
մտիկ ըրի.
չէ՞ որ հլու հնազանդ
աղջիկ մըն էի
(քանի՞ երրորդ անգամն է կ'ըսեմ ես ձեզի
գլուխս դարձաւ ալ հաշիւս կորսնցուցի)
եւ զօրով մորով
սողացի մէջը
դեփ դեղին
սեւ կէտերով
սա հագուստին...

Վա՛յ...
եօթը օր
եօթը գիշեր
ի՛նչ սարսափելի քերուրտուք էր...
ըսի չէ՛
հլու հնազանդ եմ
սակայն դեղին մեղին
հազնողը չե՛մ....

Այսինչին կնիկը օծուեցայ
հետեւաբար
զաւակներու մա՛յր ալ դարձայ
եւ բոլորը
շարան շարան
մի՛շտ դիմացս ելան
ու ըսին անշո՛ւշտ միաբերան
այն նոյն ժպիտով շատ լա՛յն՝
Թէ ի՛նչ անուշիկ են
ճիշդ իրենց հօ՛րը նման են...

Չէ՛...

ասոնք իբր թէ
ինծի լաւ խօսք մը կ'ըսեն...
հերի՛ք պոչս քաշեն.
բոլորը գիտ
ալ հանգի՛ստ թող ձգեն.
ասոնք պարզապէս
գլո՛ւխս արդու կելով
կեա՛նքս կ'ուտեն...

Վերջապէս
չատ չերկարեմ
կարճի կապելով
վերջացնեմ՝
ես
ժամանակին
հլու հնազանդ
աղջիկ մը եղած եմ
(եթէ չեմ սխալիր
կարծեմ քանի մը անգամ
ըսած եմ ես ձեզի)
սակայն այսօր
ասոր անոր խօսքը
մտիկ ընողը չէ՛մ...
ընդհակառակն
նախ
երկար մօրուքով
տէր պապային
է՛ս կ'ըսեմ
թէ այդ իմաստուն խօսքը
այսօր ամբողջովին անհեթեթ է
մանկապարտէզի
երեք տարեկան երեխան ալ գիտէ
թէ մէկ մէկ ալ

պարզապէս երկո՛ւ կ'ընէ...
ո՞վ
որո՞ւ վրայ
կը քալեցնէ...

Իսկ մնացած բոլորին
լա՛յն ժպիտով կը յայտարարեմ
թէ ես ոչ
ասոր անոր
ընտրած հագուստը հագնողն եմ
ոչ ալ
ասոր անոր հետ
մէկ բարձի վրայ
անհանգի՛ստ քնացողն եմ.
գլուխս հանգիստ
ի՛մ բարձիս վրայ կը գետեղեմ
տակաւին հատ մըն ալ
թեւիս տակը կը տեղաւորեմ,
ծերանալու մասին ալ
հիմակուհիմա
մտածողը չէ՛մ...

Ես՝
ես եմ
ինչպէս որ եմ
բոլորէն
չա՛տ տարբեր եմ
բայց գաւազներուս
կարծեմ նման եմ
եւ մինչեւ այս օրս
գիտցած չեմ
թէ արդեօք քանի՞ հոգիով
սա մէկ գնդակին ետեւէն
խենթի նման
տակաւին կը վազեն...

Իրենց գիտնալիքն է,
Թող վագե՛ն...

Այսօր

ես
անհնազանդ
խօսք մտիկ չընող
այն աղջիկն եմ
որ առտու կանուխ
գլուխը իր բարձն
կը բարձրացնէ
կը նստի լուսթեան մէջ առանձին
աղջամուղջին
աշխարհի ցաւերուն հետ միասին
ու՛մպ ու՛մպ
կ'ըմպէ սուրճը լեզի
ու առանց մատնոցի
տարբեր տողեր կը կարկտէ
եւ մատները կը ծակծկէ...

Առտուան այս սուրճս

չա՛տ կը սիրեմ...
տակաւին ուրիշ
չա՛տ բաներ ալ
կը սիրեմ
որոնց մասին
ես յետոյ ձեզի
անշո՛ւշտ
կը պատմեմ...

Հիմա երթամ

սուրճի սա պարապ գաւաթս
կրկի՛ն լեցնեմ...

Ես՝
Անահիտ Սարգիսեան

~ ԱՆՎԵՐՁ ՍԿԻՉԲՆԵՐ ~

Ամէն գրող իր արխիւներուն մէջ ունի սկսած բայց չաւարտած գործեր, ներշնչանք համարուող տող մը, պարբերութիւն մը, կամ ալ էջ մը: Հետեւեալ էջերը սկիզբներ են անշուշտ, որոնք կրնան ամբողջանալ կամ ալ այդպէս մնալ: Ի՞նչ պիտի ըլլային արդեօք ամբողջանալու պարագային:

Ի դէպ

Աշնանային տաքուկ միջօրէ
Խաղաղականին դիմաց
Սրունքները՝ ոսկեփայլ խոնաւ աւազին յանձնած

Ալիքները մտածում մտածում օրօրուէլէն
Կապոյտէ կապոյտ ընդարձակուող

Կը բացուի ժամանակը ինքնիր վրայ
Կ'իյնայ ինքնիր նապաստակի ծակին մէջ
Ի՞նչ կայ հոն
Ո՞վ է
Ք

Լիալուսնի մը նման բեղուն
Բայց եւ բացակայ *syncopé* միջուկ մը

Կ'ապրինք թարգմանութեամբ

Լեւնա Թագուրեան

այս դէմքը ուր երբեմն բնակեցայ
այս ձեռքերը

որ գացին դէպի լեռներ ու ծով
ծփացին ջուրերուն հետ

մինչեւ որ սորվեցան լեզուն
վերադարձան

վերածուած մշուշի

այս ձայնը

ուրիշ անցան

բառեր շարահիւսութիւնը շունչին ու

պարապին

արդէն ջնջուած ու մնացորդ մոխրացումէն

այս հետքերը մատներուս պատին վրայ

մարտին մէջ անհետացող աստուծոյ

.....

կեանք առանց կեանքի եւ մահ միշտ մահուամբ

Գրիգոր Պըլտեան

Ծնվ,

կ'ողողես զիս քու ազով

եւ իններորդ ալիքով:

Երագիս մէջ մատս շամփուրին դպաւ

- կարօտդ էր -

ճենճերահոտէն արթնցայ:

Գիշերը այլ երկիր մըն է

Կիրակին, միտքը փոխած,

կը հանէ խեղդանը վիզէն

եւ կը պատրաստուի նոր շաբթուայ մը:

Վայրը կը խուժէ ժամանակէն ներս

Երբ աղմուկը կը լեցնէ անկիւնները տիեզերքին

Մարուշ Երամեան

օտարի մօտ

հեռու

ինչպէս ոսկէ դարը

չորրորդ փողոցի խուլ անկիւններում

կողք կողքի շարուած հայ ոսկերիչներից

ապահով

ահագանգային սարքերի

ու պահակի քնոտ հայացքի տակ

ցուցափեղկերին տարբեր տրամագծերով

բազմազան օղեր ամէն չափի ու ձեւի

եւ ճաշակի

հնոցում ձուլուող

ոչ իսկ մէկ բառ

նոր

որ օր ի օր օրը օրուէր իմաստի

տարր

որպէս

տարբեր թերեւս

ոչ օտար

հարազատից

հեռու

մօտ այդքան

ապրող

Գուրգէն Արզումանեան

կախեալ

երբեք ցամաքին վրայ
միշտ օդը եւ

հեռու

երկինքէն

երազային անկախութենէն ու
անկախ երազներէն

կապուած յատակին

զոյգ խարխիւներով

կայունութիւն պարտադրող

միաժամանակ

ընկղմելու

վտանգը միշտ առջեւդ պահող

կախեալ

աֆիոնային պարաններով
անկախ խորքերէն

բայց

նաեւ մակերեսէն հեռու

Գէորգ Մանոյեան

~ ԲԱՌԱՐԱՆ ~

ԱԶԳԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ - 1. Յեղապաշտ ըլլալու արդարա-
բացում: 2. Ձգացում մը որ բոլոր օրինակելի հայերը ի
ծնէ կ'ունենան:

ԱՐԵՒՏՏԱՀԱՅԵՐԷՆ - 1. Կոր գոյութիւն չունեցող
մասնիկով կուտակուած լեզու: 2. Գրեթէ չգոյութեան
դատապարտուած լեզու, որուն հետքերէն նշոյլներ վերջ
ի վերջոյ պիտի մնան արեւելահայերէնի մէջ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ (հն.) - 1. Գեղարուեստական գրութիւն-
ներ որոնք Արարատին, հայրենիքին եւ կամ ցեղասպա-
նութեան պոչը բռնած կ'երթան: 2. Ամէն ինչ որ չենք
կարդար: 3. Գեղարուեստական գրութիւններ որոնցմով
կը զբաղին աշխարհի իսկական մտահոգութիւններէն
անջատուած անձեր, խենթեր, երագողներ եւ կամ ծոյ-
լեր:

ԻՆՔՆԱՇԱՐԺ - Մարդու արժէքի, կարեւորութեան եւ
հարստութեան չափանիշ:

ԻՐԱՒԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ - Հայութեան մէջ ամենէն յարգելի
մասնագիտութիւնը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ - Երկիր ուր կարելի է տուն մը գնել, բայց
ոչ՝ ապրիլ:

ՀՐԵԱՅ - 1. Աշխարհի բոլոր դաւադրութիւններուն համար պատասխանատու ժողովուրդ: 2. Աշխարհին ընթացքը որոշող եւ առաջնորդող ժողովուրդ: ~ կան խաղ (խօս.) - կը գործածուի բոլոր պարագաներուն երբ արդիւնք մը ժխտական է կամ դէպք մը՝ դժբախտ, հրեաները մեղադրելու համար:

ՄԻԱՍԵՌԱԿԱՆ - Մարդու այն գարշելի տեսակը որ բերբախտաբար հայութեան մէջ գոյութիւն չունի:

ՈՒՍՈՒՄ - Ապագային լաւ ապրուստ ապահովելու միջոց:

ՊՈՌՆԻԿ - տես՝ Միասեռական:

ՍԵՒԱՄՈՐԹ - 1. Միգրոպ ժողովուրդ: 2. Գող-աւագակ ժողովուրդ:

ՎԱՐԺԱՐԱՆ - Դպրոց, ուր աշակերտներ ոչինչ կը սորվին: Հայկական ~ կամ ազգային ~ - դպրոց ուր աշակերտներ կը յաճախեն որպէսզի հայ ընկերներ ունենան:

ՔԻԹ - Ձգայարան որ մարդ արարած ունի գլխաւորաբար որպէսզի կարենայ անոր չափը փոփոխութեան ենթարկել: ~ը բանի մը մէջ խոթել - բոլորին լաւութիւն ցանկալ առանց խտրութեան:

Միրնա Տուզճեան

~ ՇԱԽՍԱՏ ~

Առանց:

Ձայնը խեղուեց մռայլ սանձերի միջեւ:
Միասին խեղդեցին ոտքերի դանդաղ վազքը:

Արագօրէն:

Լայնացան մինչեւ ոչնչութիւն,
մինչեւ գագաթնակէտ:

Աստղեր:

Մի ոտք քառակուսի վրայ
յետոյ
սպիտակ,
սեւ,
սպիտակ,
սեւ,
սպիտակ,
մինչեւ
քրտինք:

Աչքերը բաց մութ սենեակի գոռոցի գրկում:
Լուրթիւնը տէր է, շունչը տիկին:

Վազիր վազք քառակուսի գետնի շուրջ:

Ամուր ոտքեր ծանր թուիչք փոշոտ խօսքեր:
Գրքի քամին
այտը շոյեց
ծէս դառնալով
փորի համար:

Լիլիթ Քեշիշեան

~ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻՆ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ~

Հատորը որ առիթը կ'ընծայէ հոս փոքրիկ ընթերցում մը կատարելու, նոր լոյս տեսած հաւաքածոյ մըն է, Ոստիկանական Լրատու՝ Հայ ժամանակակից բանաստեղծութեան ծաղկաքաղ մը¹ վերնագրով (Փարանթէզ հրատ., Մարտէյլ, 2006, 311 էջ): Աչքառու կապոյտ կողքով եւ ճերմակ տառերով երկլեզու հատորը կը բովանդակէ Օլիվիա Ալոյեանի եւ Ստեփան Ժիւրանիչի կողմէ նախարան մը, ինչպէս նաեւ Գրիգոր Պըլտեանի կողմէ յառաջաբան մը, “Pourquoi des poètes?” վերնագրով: Հատորին վերնագիրը՝ *Avis de recherche* կամ Ոստիկանական Լրատու, առնուած է Յովհաննէս Գրիգորեանի մէկ բանաստեղծութենէն: Քերթնածներու ընտրութիւնն ու թարգմանութիւնը հաւաքական աշխատանքի մը արդիւնքը եղած են, Օլիվիա Ալոյեանի, Ստեփան Ժիւրանիչի, Գրիգոր Պըլտեանի եւ Նունէ Աբրահամեանի մասնակցութեամբ:

Ինչպէս միշտ, ծաղկաքաղի մը պարագային անխուսափելիօրէն ընտրութեան հարց մը կը ծագի. հոս խմբագիրները ընտրութեան կարկինը լայն բանալով Հայաստանն ու Սփիւռքը ներառած են, քով-քովի գետեղելով ձայներ, որոնք իրենց բանաստեղծական ծաղկման հասած են մշակութային տարբեր միջավայրերու մէջ: Բանաստեղծական ձայներու ակներեւ բազմակիտութիւնը ուժեղ յատկանիշ մըն է. այս իմաստով, արդի հայ բանաստեղծի փրճուած մը սարքերու ջանքը Յովհաննէս Գրիգորեանի

1. Alloyan, Olivia, avec Stéphane Juranics, Krikor Beledian, Nounée Abrahamian (traducteurs). *Avis De Recherches: Une anthologie de la poésie arménienne contemporaine*. Editions Parenthèses, Collections Diasporales. Marseille: 2006.

«ոստիկանական լրատու» վերնագիրէն ներշնչուած, տեղին փորձ մըն է: Իսկ փնտռութիւն արդիւնքը առաջին հերթին սպառիչ կը թուի ըլլալ. սակայն գրքին հակիրճ յառաջաբանը մեզի կը յիշեցնէ թէ հատորը ոչ մէկ ձեւով չի յաւակնիր ամբողջական ներկայացում մը ըլլալ, բացատրելով նաեւ թէ քսան բանաստեղծներու ընտրութիւնը ինչ հիման վրայ կատարուած է:

Նախ՝ բոլորը ժամանակակից են իրարու այն իմաստով որ 1945 ին կամ անկէ ետք ծնած են. սակայն ժամանագրական ծննդեան թուական մը ըլլալէ աւելի, 1945 ը հոս կը դառնայ արուեստական հարցադրման նոր շրջանի մը խորհուրդը, որ կը նշէ խզումը աւանդականին հետ աւանդական ձեւով յարաբերելու: Այս մօտեցումը յետահայաց որոշում մըն է անշուշտ որ կը հիմնուի մեր արդի բանաստեղծներուն հասցուցած լեզուին վրայ — եւ այս հատորը, հակիրճ ձեւով, ընթերցողը ականատես կը դարձնէ 1945 էն ի վեր յայտնաբերուող այդ աշխատանքին որ կը շարունակէ նոր շունչ ընծայել հայ գրականութեան, զանցելով ամենէն խիստ թապուները — երբ պէտք է:

Նոր շո՞ւնչ — այո՛, եթէ այս հատորով հայ բանաստեղծութիւնը հասնի ինքիրեն, հանդիպի ինք իր հարցադրման, բանի ինքզինք անհատական *imaginaire*-երու միջոցաւ, շարժելու, արթնցնելու համար հինցած լեզուի մը կտակը: Հայ բանաստեղծութեան դէմ-յանդիմանը ինքն իր հետ, իր նորանոր տարբերակներուն միջոցաւ, բախումներ կ'արթնցնէ բանաստեղծի եւ լեզուի միջեւ, բերելով ստեղծագործական հոլմ աշխատանք լեզուի ծիրէն ներս. բանաստեղծները կը պարտին լեզուն շարժման մէջ դնել, հասնելու նոյն այդ կոտորակուած լեզուին իրականութեան: Հատորէն ներս ներմուծուած են ձայներ որոնք ակնյայտ

ձեռով կը մարտնչին այլափոխուած անցեալի մը հետ, ըլլայ պատկերներու, կամ փոխաբերական լեզուի միջոցաւ — ինչպէս օրինակ Վեհանոյժ Թեքեանի մօտ: Ընդհանրապէս սակայն, այս նոր շրջանի բանաստեղծները անցեալի մը, մնացորդացի մը հետ կապը ժուժկալ հեղնանքով կ'ապրին, բանաստեղծութեան ընդմէջէն. Նարինէ Աւետեան կ'ըսէ՝

Ախր ազգիս հերոսական անցեալի մասին
Ոչ մի ոտանաւոր դեռ չեմ գրել
Եւ ներկայի մասին էլ հաւես չունեմ գրելու:

Հատորը հաւանաբար մեծ թիւով ընթերցասէրներ պիտի գրաւէ բազմազան նիւթեր արծարծող բանաստեղծութիւններ ընդգրկած ըլլալուն պատճառաւ. դասական թեմայով քնարերգական սիրային գողտրիկ տողեր հակա-կշռուած են բոլորովին նոր նիւթերու ներկայութեամբ՝ բանաստեղծութեան ամենամերկ, խուլօրէն տրոփող ան-կաշկանդ լեզուի վերափոխուած տիպարով մը ուր ոչ մէկ կառուցային սահմանափակում չի գսպեր բանաստեղծը ըսելու ինչպէս նաեւ ըլլալու իր խօսքը: Օրինակ՝ երեւան կու գայ Կարէն Կարսլեանի «Պոէտի Կարդիոգրաման»՝ պոռթկում մը որ գսպուած ու կոկիկ բանաստեղծական ամպիոնը կ'ողողէ, լեզուն ու անոր աւանդական իմաստա-ւորման հէնքը վերծանելով, մերկացնելով անոր տափակ նուաճուած ընտելացումը. «Պոէզիա լեղապատառ կը վազէ՞ք Պոէզիայի ամենավերելի / Տողից կը գցուէ՞ք Պոէզիա կը սրսկուէ՞ք Պոէզիա կը լափէ՞ք» ... եւայլն:

Կան նաեւ աւելի հլու նմոյշներ լեզուի գիտակից աշ-խատանքէ մը: Նիւթերու լեզուականացումը ուրիշ է հոս, էջին վրայ հարցադրումը անսպասելի է, լեզուին անցեալին հետ կապը բարբախտաբար ապօրինի է:

Արմէն Շէկոյեանի տողերը հակիրճ ձեռով կ'արձա-դանդեն այլուր կրկնուող մտասեւեռումը՝

Անցեալն արդեօք ինձ ի՞նչ թողեց
Ժառանգութիւն որպէս, աւանդ...
Թողեց ոչինչ չստող տողեր,
Թողեց շատ ցաւ ու քիչ հաւատ:

Կտակ մնացած լեզու մը, իր արեւելեան եւ արեւմտեան տիպերով, կը բանի մշակութային եւ քաղաքական տարբեր շրջարկներէ ներս, երկարելով տարագրեալի սփռւած քա-րնակ օտարացումէն, անցնելով խորհրդային Հայաստանի ժողովրդավարութեան մղձաւանջէն, հասնելու համար jpeg -ներու ու “.com” ի ելեկտրոնացած ծաղկաթափ մշա-կոյթի մը ուր բանաստեղծները իրենց անհատական զար-տուղութեան ընդմէջէն անխուսափելիօրէն կ'ամրապնդեն պայթած մշակութային միասնականութիւն մը:

Դէպի անցեալ նայուածքը կրկնուող թեմա մըն է հա-տորին մէջ. ժամանակի թեման անշուշտ դասական բանա-ստեղծութեան մէջ հասարակ յայտարար մըն է բեղուն, սակայն այս պարագային յատուկ ձեռով կը կառուցէ հա-ւաքական յիշողութիւն մը որ կը պարտադրէ մշակու-թային ինքնութեան մը վերաշխատանքը լեզուին ու անոր խախտած հիմքերուն վերայցելութեան միջոցաւ: Գուցէ Գրիգոր Պըլտեանի ուժգին՝ «Հողեր Շրջուած»ը լաւագոյնս կ'արտայայտէ այս անցեալի ու լեզուի մը միջեւ թակարդ-ւած ըլլալու վիճակը: Անցեալին հետ բանաստեղծին կապը ժամանակի կոտորակման ու նոյնիսկ անոր բացակայու-թեան ընդմէջէն կ'անցնի, ուր լեզուին վերաշխատանքը միայն կրնայ դիմադրել լեզուի մը մահուան ցրուումին («ժառանգեցի մահը»):

բայց ո՞վ
Ապրիլ կրնայ տարածամեալ
Առանց ժամանակի
Առանց վայրի
Ուղղահայեաց քերթումին մէջ
Բնակեցնել
Ամայութիւնը խօսքին

Կամ՝ Գէորգ Թէմրիզեանի բանաստեղծութիւններուն մէջ անցեալէն սպրդած լեզուի մը կտակը «Անվերնագիր» կտորը կը ներշնչէ՝

Ես իմ բառերուս ալ չեմ հաւատար,
Անոնք իմս չեն կարծես երբեմն:
Եկած են երկար դարերու խորքէն՝
Լեռ – ձոր – անապատ գրկած ճամբորդներ՝
Հազար ու մէկ գոհեր տուած
Բռնաբարուած
Ձեւափոխուած...

Աչոտ Խաչատրեանի մօտ, կը տեսնենք որ անհրաչեշտ է այս յետահայեաց նայուածքը որեւէ բան «տեսնելու» համար՝

Շրջուիր եւ կը տեսնես մայրամուտը
Շրջուիր եւ կը տեսնես օրը չկրկնուած
. . .
Շրջուիր եւ կը տեսնես ինձ,
Որ շրջուած քեզ եմ նայում
Որովհետեւ ես աւելին եմ՝ քան կամ:

Բանաստեղծը աւելի է քան այն ինչ որ է. բայց ի՞նչ է ան: Երկլեզու հատոր բանաստեղծը – այսպէս ասած – ձերբակալելէ՝ ետք կը պարտի նաեւ այս հարցումին պատասխանել: Այս հատորին մէջ, բարեբախտաբար,

գոյարանական հարցերը խարսխուած կը մնանանաչար պատմականացած իրողութեան մը մէջ: 1945էն ետք պարզուող ժամանակաշրջանը համաշխարհային գետնի վրայ մարդկային քաղաքական եւ մշակութային ալեկոծ հոծ շրջան մըն է, եւ բանաստեղծները պատմաքաղաքականի ընդմէջէն կապրին իրենց եւր: Օրինակ՝ Աչոտ Խաչատրեան իր «Երջանիկ Կեանքը»ով տեղին հեզնանքով մը կ'անդրադառնայ մօտիկ անցեալին՝

Երջանիկ կեանք է, անսովոր անգամ
Եւ նմաններիս վերջը գուշակող...
Ըստ Միքայէլի մերն է ապագան,
Մահառաջ տրուող կենսաթոշակով:

Իսկ մինչ այդ՝ կեցցեն, ուտելու բան կայ,
Կարտոֆիլ,
Երշիկ,
Չկան պահածոյ,
Գոհացիր հազար ու վերջին անգամ
Կոմկուսակցութեան ստոյգ տուածով:

Ուղղահայեաց նայուածք մը ըլլալէ աւելի, բանաստեղծները կը ծալեն անցեալի ժամանակը իրենց տողերէն ներս, ոչ թէ փոխաբերական ձեւով զայն վերապրեցնելու համար, ոչ ալ անոր տալու համար այն կեանքը որ արդէն իսկ չէր ունեցած, կամ ընծայելու անոր խեղդուած ձայն մը՝ ոչ իսկ հեզնական մանիֆեստի մը ոգիով, որովհետեւ ժամը արդէն ուշ է, շա՛տ ուշ, մանիֆեստներու համար: Լեզուական աշխատանքին բնատրիպութիւնը եւ թեմաներու բազմակիութիւնը կողք կողքի կ'ընթանան առողջ միջգրութենականութեան մը հետ. համաշխարհային գրականութեան ծանօթ սա բանաստեղծները հմուտ ձեւով պատկերներ կը տեղաւորեն, օտար գրականութիւններէ

երկարող թելեր կը ներմուծեն իրենցմով գրականացուած հայերէնի մը մէջ : Այս պարագային, բանաստեղծն է որ կը բանի ինքզինք, վաւերացնելով բանաստեղծութիւնը իր հասնումին մէջ եւս: Տիգրան Պասկեւիչեանի «Ի Յոյց»ը բանաստեղծը կը հասցնէ ինքզինքին, ամե՛նուրեք —Աստուծոյ բացակայութեան— օգտագործելով նախապէս Աստուծոյ նուիրուած հազարանունեայ գովասանքներու կառոյցը դասական՝

Ես լռութիւնն եմ անապատների նաեւ ձկների:

. . .

Ես Տիգրան Պ...ի սեւագրութիւնն եմ:

Ես ապրանքի անպէտքութիւնն եմ:

. . .

Ես համարեա իմ լուսանկարն եմ:

. . .

Ես Էրեբունի բերդաքաղաքն եմ:

. . .

Ես սարդոստայնն եմ:

Ես նախնիների կորած պատկերն եմ:

Ես Ռիչարդ Բախի Ջոնաթան ճայն եմ:

Ես էշի մէկն եմ:

. . .

Ես Արջունան եմ:

Ես պատշգամբում կախուած սխտորն եմ:

Ես Արովեանի մահուան պատճառն եմ:

Ես «հօրս արեւ» ասող տղան եմ:

Սակայն Տիգրան Պասկեւիչեանի տիեզերագրական հեւքը որոշ կրօնական ընկալում մը կը մատնէ «Լիալուսին» կտորին մէջ ուր հարցադրումը կը սկսի քրիստոնէականէն՝ «—Տէր իմ, ինչո՞ւ մարդ եղար դու—», հասնելու համար գոյութեանականի մը՝ «—Տէր իմ, ինչո՞ւ մարդ չեղայ ես / այսինքն՝ երեւի / արդէն ըղձականով»:

Տիեզերագրականը, մարդկայինը, կրօնականը, գոյութեանականը, քաղաքականը, ուրիշ «ական»երու կողքին, բայց մանաւանդ «կնոջական»ի մը կողքին...

Ուժեղ է հոս բանաստեղծուհիներուն ձայնը, որոնք կտրելով սահմանափակող ծիրը մեր հայկական գրական ավանդականութեան, կը խօսին իրենց ամենէն մտերմիկ փորձառութիւններէն՝ ըլլայ կուսութեան փորձարկումը Սոնիա Սանանի «Երբ կոյս էի» անվերնագիր կտորին մէջ («Երբ կոյս էի / շրթունքներս ներսէն ծակ էին / եւ կերայ կերայ / բացուածքս (եւայն)»)։ Ընտանեկանէն անկախ ինքզինք սահմանող կին ըլլալու ողբերգական իրողութիւնը Նարինէ Աւետեանի «Կին եղաւ այստեղ» կրկին անվերնագիր կտորին մէջ («Կին եղաւ այստեղ: / Նա նոր էր հանել մարմինը խոհանոցից ու վագել էր այստեղ:»)։ Կամ Արփի Ռսկանեանի յաջող հէքեաթաշունչ փոխաբերական փորձը «բառը» իր կնատեաց եւ հնամաշ գոյգ արմատներէն պոկելու («բառը պոկեցի լեզուի ծերպերից, բերեցի տնկեցի բոստանումս, ջրեցի (...) / զմուսուած, անշնչացած, անյուսօրէն մեռած բառը գողացայ դամբարանից, տարայ թաղեցի լեզուի լեռներում (...)»)։

Հատորին ընծայած բանաստեղծական փայլուն պահերուն շարքը երկար է եւ հոս անոնցմէ միայն քանի մը հատը կարելի է նշել. պէտք է նաեւ անդրադառնալ թարգմանական աշխատանքին: Հռչակաւոր փորձագրող Վալթէր Պենիամին լաւագոյնս կը ներկայացնէ այդ մէկը իր «Թարգմանիչին Պարտականութիւնը» յօդուածին մէջ:² Ան կը բացատրէ թէ ինչպէս գործի մը «թարգմանելի-

2. Այս յօդուածը արդէն ծանօթ պէտք է ըլլայ հայ ընթերցողներուն 1981ին լոյս տեսած ըլլալով Մարկ Նշանեանի ԿԱՄ, Հանդէս Վերլուծականի առաջին թիւին մէջ (Փարիզ, 1980):

ութիւնը» ներքին յատկութիւն մըն է, որ կը հրաւիրէ թարգմանութիւնը, այսինքն բնագիրը կը պսակէ իր թարգմանութիւնը որպէս անոր անհրաժեշտ նորոգումը, ամենավերջ եւ ամենալայն: Սակայն բնագրի մը թարգմանելիութիւնը զանց կը մնայ այդ հնամեայ միջուկի-ուկերպարի հարցէն որովհետեւ թարգմանութիւնը երկու լեզուներու հաւասարութեան մը հարցը ըլլալէ աւելի, բնագրի մը կեանքին ծաւալումն է նախ:

Ներկայ հատորին թարգմանիչները մանրամասն աշխատանք տարած են որպէսզի բնագիրը կենդանանայ իր Ֆրանսերէն պատկերին մէջ: Եթէ կան տակաւին անոնք որոնք կը կարծեն թէ բանաստեղծութիւնը իմաստի հարցի մը շուրջ կը դառնայ, անլեզու միջուկի մը, այս բանաստեղծներու հաւաքածոն մեզի կը յիշեցնէ թէ ո՛րքանով յարաբերական է այդ իմաստը, թէ իմաստը լեզուով կը կայանայ, եւ թէ անոր առջեւ, բառին առջեւ, նորածինի մը նման բանաստեղծը անպաշտպան է, ինչպէս կ'ըսէ Արտեմ Յարութիւնեան («Օ՛, բառի առաջ,— / կարծես նորից ծնած,— / անպաշտպան»: իմաստը չէ որ կը թարգմանուի հոս, այլ լեզուն. լեզուն որ կը կերտէ «ամայութիւնը խօսքին», ու անոր հայկական փորձընկալումը: Բայց ո՞րն է այս «թարգմանելի» հայկական փորձընկալումը:

Ինչպէս Գրիգոր Պըլտեան ինք կը յիշեցնէ, իր ստորագրած ներածականին խորագիրը՝ “Wozu Dichter?”, Գերման բանաստեղծ Հոլտըրլինէն կու գայ: 5 Նոյեմբեր 2006ի Յառաջ օրաթերթի Միտք եւ Արուեստ գրական յաւելումներին մէջ կը յիշուի թէ Գրիգոր Պըլտեան այս ներածականով «կը հարցադրէ բանաստեղծութեան ապրելու իրաւունքը, ապա կը բացատրէ հայ բանաստեղծութեան

աւանդութիւնը Գողթան երգերէն մինչեւ մեր օրերը»: Սակայն տեղեկագրական նախաբան մը ըլլալէ աւելի, Պըլտեանի յօդուածը շատ աւելի մեծ դեր մը կը խաղայ հոս: Ի հարկէ, կայ պատմականացման որոշ աշխատանք մը՝ արդի հայ բանաստեղծութեան նորագոյն նմոյշները այս հատորին մէջ կը գետեղուին դարաւոր աւանդութենէ մը ներս, որպէս անոր նորանոր ծիլերը: Այս իմաստով, այո, այս հատորը հիմնադրական աշխատանք մը կը լրացնէ՝ կը հիմնէ հայկական լեզուն իր այժմէականութեան մէջ, որպէս գալիքին խոստումը, վերծանելով անցեալէ մը փրցուած մնացորդներ, հիմնելու համար նոյն ինքը, մնացորդը, այնպէս ինչպէս կ'ըսէր նաեւ Հոլտէրլին՝ Was bleibt aber siften die Dichter («սակայն բանաստեղծներն են որ մնացորդը կը հիմնեն»): Գուցէ երկու իմաստով՝ բանաստեղծներն են որ կը կենդանացնեն մնացորդ մը, փշրանքները լեզուի մը, ինք իր ինքնութեան մէջ սփռուած ժողովուրդի մը. սակայն նաեւ եւ առաջնաբար, բանաստեղծն է որ որեւէ մնացորդ արդէն իսկ կը ստեղծէ ինքնիր անդրադարձովը, իր հարցադրումովը, իր բանաստեղծ-ութիւնովը... Բանաստեղծը կը սահմանէ հարցումը, կը գետեղէ փնտռտուքը — ըլլայ ան ոստիկանական թէ՛ ո՛չ — եւ ապա կ'անցնի լեզուին աշխատանքին: Հոս բանաստեղծին պարտականութիւնը — նախ իբրեւ բանաստեղծ եւ ապա իբրեւ թարգմանիչ ինչպէս է պարագան Գրիգոր Պըլտեանի համար — կ'ընդգրկէ ստեղծագործականին հաստատումը իբր մնացորդի մը աշխատանքը երբ մնացորդին աշխատանքը արդէն ստեղծագործականին պայմանն է...

Լենա Թաւրեան

~ * * * ~

ձայնդ նստած է աչքերուս մէջ

հանդարտ

ինչպէս փողոցը գիւղիս

աղմկոտ

ինչպէս սիրտս քեզմով

ձայնդ կ'երգէ պատմութիւնը եսխա

զոր կը լսեմ - անգոյն

անիմաստ՝

տերեւներուն պէս թափած

փողոցին

անիմաստ փողոցին մէջ լալկան

ձայնդ աչքերէս կը հոսի հանդարտ

տերեւներուն պէս մերկացած սրտիս

քեզ գրկել ձայնին հետ

կամ անձայն

քեզ գրկել ձայնին մէջ

կամ լուռ

աղմկոտ փողոցին մէջ մտքիս

ձայնդ

նստած է հոն:

Արա Գազանճեան

~ 31 ~

~ ԱՐԱՐՉՈՒԹԻՒՆ ~

Այն անտառի կէսը բնաւ լոյս չունէր

միւս կէսն էլ նոյն մութ կէսն էր

ինչ որ կար:

Կար մի եղնիկ որ

չմնաց անտառում

ոչ զնալով՝

երկու մութից դուրս գալով

այլ երկունսն էլ համբերութեամբ

ծամելով ու քաքելով ...

Քաքում յայտնուեցին որդեր

քաքը՝ երկինք

որդը աստղ:

Քաքը կերան

կերան իրար

մթում մէկն էլ չմնաց՝

ուտէր վերջին քաղցած որդին

որ փնտռում էր

ինքն իրեն:

Այս անտառի կէսը արդէն լոյս չունի:

Արման Յարութիւնեան

21 Յուլիս 2006 Թեհրան

~ 32 ~